

Текстове за комунизма в България

Непримиримите - Съпротивата срещу комунизма в България

Съдържание

- 4 | Съпротивата на демократичните партии
- 5 | Съпротивата на горяните
- 8 | Първата стачка в източния блок – Пловдив 1953
- 10 | Съпротивата на българските емигранти
- 11 | Въстанието в Унгария през 1956 и неговото въздействие
- 12 | „Пражката пролет“ от 1968 и нейното въздействие
- 13 | Хелзинкското споразумение и неговото въздействие
- 14 | Съпротивата на българските мюсюлмани
- 16 | Късна съпротива 1988-1989
- 17 | Екскурс: Илия Минев и Георги Марков

В България е широко разпространено мнението, че установяването на комунистическия режим е протекло сравнително лесно и безпроблемно и че не е бил даден сериозен отпор срещу комунистическата власт. Смята се, че България е едва ли не единствената страна в Централна и Източна Европа, която не се е съпротивлявала съществено срещу вземането на властта от комунистите и която в последвалите години е била верен васал на Съветския съюз. Но дали това наистина е така?

1. Съпротивата на демократичните партии

Принудителното и брутално налагане на комунистическата диктатура започва непосредствено след влизането на Червената армия и завземането на властта от Отечествения фронт на 9 септември 1944 в коалиция с Комунистическата партия (БКП), Българския Земеделски Народен Съюз (БЗНС), Народен съюз „Звено“ и социалдемократите (БРСДП). Въпреки че съгласно съветските инструкции БКП следва да се стреми да не излиза на преден план, още от самото начало ключовите министерства са в нейни ръце и в местните организации на Отечествения фронт също доминират комунистите. След влизането на Червената армия БКП извършва чистки в държавните институции, убийства и екзекуции без съд и присъда, създава наказателни лагери ГУЛАГ, както и „народен съд“ срещу онези, които са управлявали България от 1 януари 1941 до 9 септември 1944. Под мотото за „изкореняване на фашизма“ се води жестока кампания срещу представителите на бившите правителства и опозицията.

Некомунистическите партии в Отечествения фронт отказват да се подчинят на диктата на комунистите, което задълбочава противоречията в коалицията. Водачите на БЗНС и БРСДП Никола Петков и Коста Лулчев настояват, изборите, планирани за август 1945, да се отложат и да се проведат под международно наблюдение. Никола Петков съгласува действията си с политическия представител на САЩ Мейнард Барнс, който му обещава подкрепа с оглед на ескалиращото напрежение между Вашингтон и Москва. За да демонстрира добра воля пред доскорошните си съюзници, Сталин отстъпва и изборите са отложени за 18 ноември 1945. С одобрението на Сталин са легализирани опозиционните партии, най-влиятелни сред които са земеделският съюз на Петков и социалдемократите. Те бойкотират изборите, защото комунистите не им позволяват да организират нормална предизборна кампания. Опозицията няма достъп до радиото, събиранията на опозицията се развалят от комунистите, пречи се на пътуванията им из страната, така че в 26 Народно събрание са представени само партии от Отечествения фронт. Съединените щати и Великобритания настояват, Сталин да „посъветва“ България, да включи в правителството двама представители на опозицията, но ултимативните условия, които поставят Петков и Лулчев правят това невъзможно.

В условията на започващата студена вода Сталин затяга юздите. Той изисква, БКП да поеме курс на конфронтация срещу демократичната опозиция, която отказва да бъде безгласен придатък на режима. През март 1946 е от Народното събрание утвърден вторият кабинет на Отечествения фронт. отново начело с Кимон Георгиев, но този път без участието на опозицията, тъй като Георги Димитров се стреми да направи кабинет, подчинен изцяло на комунистите.

Въпреки привидния паритет при разпределението на министерските постове във второто правителство на Отечествения фронт позициите на комунистите са още по-силни. Министрите от Отечествения фронт - от БЗНС и «Звено», които не са комунисти, на практика нямат възможност за никаква независима политическа инициатива.

Демократичната опозиция попада под значителен натиск. За да бъдат неутрализирани, срещу най-важните представители на опозицията като Георги Михайлов Димитров от БЗНС са повдигнати обвинения; Г. М. Димитров е задочно осъден на доживотен затвор. Социалдемократът Кръстьо Пастухов е осъден на пет години затвор и е удушен в килията си. Съпартиецът му Цвети Иванов е осъден на десет месеца затвор, след което е изпратен в лагера на дунавския остров Белене, където се разболява и умира. Основните точки в обвинението са в шпионаж в полза на други държави, като комунистическата милиция арестува много хора и след насилия те се признават за „виновни“. Въз основа на техните показания се събира доказателственият материал и се провеждат политически процеси, подобни на сталинските процеси в СССР в

годините на масовия терор. В това отношение България не е изключение от останалите източноевропейски държави, което показва, че те са следствие на предварително замислена от Сталин политическа разправа с опозиционните дейци в тези държави.

С референдум на 8 септември 1946 България, която формално е все още монархия, е провъзгласена за република. БКП отново значително възпрепятства опозицията преди изборите за 6 Велико Народно Събрание. Милицията арестува най-изявените кандидат-депутати на опозицията – Трифон Кунев, Асен Стамболийски, Петър Дертлиев. Събранията на опозицията са атакувани с камъни от комунистите. На практика е невъзможно опозицията да направи своя предизборна кампания. Изборите се манипулират, като на активистите на Отечествения фронт се раздават специални избирателни карти, които им позволяват да гласуват в няколко различни избирателни секции едновременно. Голям брой симпатизанти на опозицията изобщо не са допуснати до урните, някои от тях са бити, на много места изобщо няма представители на опозицията при преброяването на бюлетините. Протоколите масово се подправят в полза на партиите от Отечествения фронт] Въпреки фалшификациите и репресиите демократичните партии печелят 29% от гласовете.

През ноември 1946 е сформирано третото правителство на Отечествения фронт. Министър-председател става завърналият се от Москва комунистически лидер Георги Димитров. Междувременно в кабинета вече няма паритет; половината от министрите са комунисти, докато в предишните кабинети има по равно министри на четирите големи партии в коалицията на Отечествения фронт и по-двама представители на по-малките.

Започва вече окончателното ликвидиране на опозицията. Забранени са печатните издания на опозиционните партии; техните предложения са изключени от разработката на новата конституция, приета през 1947. Репресиите достигат връхната си точка с поредица от показни процеси срещу организациите „Неутрален офицер“ и „Военен съюз“. Целта на обвинителите е да докажат, че водачите на опозицията са ръководители на тези съюзи; чрез денонощни разпити и жестоки мъчения обвиняемите са принудени да подпишат предварително подготвени признания. Това е достатъчно за снемането на депутатския имунитет на опозиционния водач Петков и за започването на процес срещу него. Въпреки силния международен натиск в защита на земеделския лидер Сталин настоява за изпълнение на смъртната присъда. Петков е обесен на 23 септември 1947 в Централния софийски затвор. Сн. 1. Никола Петков

След това Народното събрание гласува забраната на опозиционния БЗНС. С останалите партии от опозицията управляващите се заемат една година по-късно, когато отново въз основа на изфабрикувани обвинения на затвор са осъдени лидерите на Демократическата и Социалдемократическата партия Димитър Гичев и Коста Лулчев, заедно с много други представители на опозицията. С тези присъди приключва първата фаза на опозицията срещу комунистическия режим в България.

Политическото насилие в България е узаконено от т.нар. „Народен съд“ по който се съдят всички противници на комунистите. Освен политиците, това са съдебни и военни служители, административни и частни лица. По образуваните процеси, които се провеждат от декември 1944 до март 1945 са привлечени 11 122 подсъдими. Произнесени са общо 9 155 присъди, от които 2 618 смъртни и 1 126 доживотни. Останалите са лишаване от свобода за срок от 1 до 20 години. По този показател „Народният съд“ се нарежда на първо място в по брой на присъдите в сравнение с други подобни трибунали в Източна Европа, Германия и Япония.

2. Съпротивата на горяните

Горяните („горските хора“) не са единно съпротивително движение. В него са организирани интелектуалци и селяни, комунисти и демократи, християни и мюсюлмани, бедни и богати от всички слоеве на населението в България, хора, разделени от големи културни, политически и социални различия, но принудени от насилственото налагане на комунизма в България, т.е. от съветизацията с всичките ѝ последици, с оръжие в ръка да се борят срещу новите управници.

Сн. 1 - Никола Петков

Сн. 2 - Герасим Тодоров

**Сн. 3 - Герасим Тодоров
с децата си**

Съветизацията се изразява в т.нар. „революционно насилие“ и е насочена най-вече срещу длъжностните лица на стария режим: полицаи, кметове, съдии, данъчни служители, духовници, учители, фермери и земевладелци, т.е. срещу всички онези, които са имали принос към работата на държавата преди 9 септември 1944. Насилието довежда до появата съпротива. Тя е защитна реакция срещу масовия терор, разтърсил страната.

Най-значимата мярка на съветизацията е изземането и одържавяването на частната собственост и най-вече колективизацията на селскостопанските предприятия. Тя предизвиква най-голямото съпротивително движение, предимно сред самите селски жители. Притежанието на собствена земя от векове представлява върховно благо за българите. За тях земята е всичко, което имат; на нея дължат препитанието и идентичността си. Притежанието на земя им дава сигурност. Съпротивата срещу колективизацията е толкова силна, защото селяните усещат, че е разклатен светът, в който живеят – материално, морално и идеологически. Те буквално са оставени без почва под краката. Много селяни избягват в горите, основават чети от въоръжени горяни или се присъединяват към вече съществуващите. Съпротивителните чети нямат централно ръководство. Въпреки тази своя разпокъсаност горянското движение успява в продължение на няколко години да се противопостави на въоръжените части на комунистическата Народна република. Тази съпротива говори много за широкия спектър на недоволството, канализирано в усилията на горяните да съборят комунистическата власт чрез въоръжена борба.

Движението възниква в началото на 1945 в района на Кюстендил близо до западната българска граница. Първата група се нарича „Тайна антиболшевишка национална организация“ (ТАНО). В нея членуват предимно ученици! През май се създава единадесет членна въоръжена група горяни, наричаща се „Бригада Г. М. Димитров“. Целта е в района на Кюстендил да се разгърне силно и ефективно опозиционно движение като ядро на една по-голяма организация, която да събори правителството на Отечествения фронт. Извършени са няколко нападения, едно от които срещу лагер на социалистическата младежка организация РМС. В престрелката са убити четирима члена на РМС.

През септември 1945 на заседание на Земеделския младежки съюз избухват две бомби; ранени са девет души. Планът за убийството на началника на Народната милиция в Кюстендил обаче е разкрит от Държавна сигурност. В отговор на това около 300 милиционери, войници и въоръжени комунисти успяват да арестуват 360 души, сред които съмишленици и т. нар. ятаци, хора от Кюстендил и околностите, които укриват горяните. Съдебният процес се провежда през април 1946 в Окръжния съд в Кюстендил. Обвиняеми са 63 души. Четирима от тях са осъдени на смърт чрез обесване. Останалите са осъдени на лишаване от свобода с различна продължителност. Сн. 2. Георги Гавазов. Един от ръководителите на бригада Г. М. Димитров.

Друг център на въоръжена съпротива се формира в началото на 1947 в Пиринския регион в югозападна България. Там действа група с името „Шести Пирински отряд“. Една година по-късно държавата успява да разбие 41-членната чета. Водачът ѝ Герасим Тодоров се самоубива с граната. Започва процес срещу 79 души по обвинение в опит „за събаряне на държавната власт чрез преврат, бунт, метеж, терористичен акт“. 27 души са изпратени в лагери или затвори. Сн. 3 – Герасим Тодоров; Сн. 4 – Герасим Тодоров с децата си.

Значителна съпротива има в района на Асеновград, югоизточно от Пловдив. През лятото тук се създава организация, наречена „Национален християнски кръст“. През следващите месеци се формират още чети с над 300 души. По правило те са бедни или средно заможни селяни, служители, офицери от запаса. И тук Държавна сигурност си създава мрежа от агенти, подкрепяна от военните и народната милиция. След множество дребни престрелки с жертви и от двете страни движението е разбито, арестувани са и е повдигнато обвинение срещу 212 души. Тринадесет обвиняеми са осъдени на смърт чрез обесване. Присъдите са изпълнени на 13 август 1948 в Пловдивския затвор. Останалите обвиняеми са осъдени на лишаване от свобода с различна продължителност, 63 са изпратени в лагери. Сн. 5 – Стефан Вълков – един от горяните на Асеновградската организация.

През пролетта на 1948 в Трънско започва да действа нелегална организация,

наричаща се с името на забранената и разформирована земеделска партия „БЗНС – Никола Петков“ и изградена от бившите земеделски организации. През 1950 тя наброява 15 въоръжени мъже от околните села. През есента на 1948 пак в този регион се създава „Нелегална патриотична организация“ (НПО). В над 40 села около Брезник и Трън бързо започват да действат много подобни групи. Във всяко село има група между пет и десет души. Съпротивата им създава на властта сериозни проблеми. С оръжия, доставени от Югославия, групите извършват атентати срещу представители на държавата. В крайна сметка обаче и тук побеждава държавата. Четниците са осъдени на лишаване от свобода с различна продължителност.

Значима горянска организация е „Организация на съпротивителното движение в България – горяни“ (ОСДБ-Горяни) в района на Казанлък. Основана е през пролетта на 1951 с 46 членове. Заради сигурността четата се разделя на два отряда, които действат по южния склон на Балкана към Розовата долина и в района на Златосел. Изненадващите нападения и акциите за сплашване срещу представители на общинската власт в селата около Казанлък създават големи проблеми на властта. Ето защо Държавна сигурност реагира бързо и ефикасно. Отряд от агенти се представя като чета от Сливен и моли за помощ. Четите се срещат през октомври 1951, четиринадесетте горяни са разоръжени и убити. Сн. 6 – Местността, в която убитите горяни са заровени в масов гроб. Телата им и до днес не са намерени.

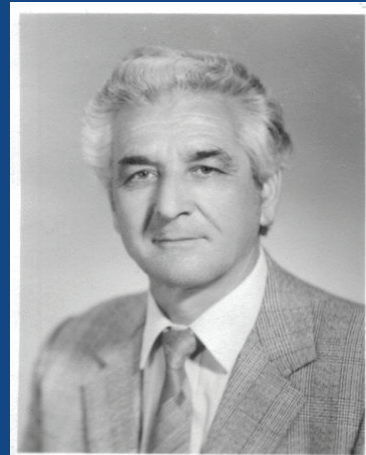
Влиянието на опозицията е особено силно в Сливен и околностите. През пролетта на 1950 в града се създава нелегалната организация „Комитет на съпротивата“. За кратко време след това в околностите на Сливен, Нова Загора и Казанлък възникват деветнадесет нелегални организации с повече от 90 членове. През май 1951 сливенската чета нараства до 72 души. Държавната власт вижда в тези мъже сериозна заплаха за комунистическата власт в региона. Определя ги като най-голямата горянска чета, съществуваща в България. В отговор правителството мобилизира Държавна сигурност, Народната милиция и военните. Първоначално се правят безуспешни опити да се разбият горяните с блокади, обсади и престрелки. В крайна сметка четата е обкръжена. Разразява се ожесточена битка, в която са убити голям брой горяни и войници, сред които и един майор от МВР. На 2 юни 1951 боевете приключват. Горянското движение е разбито, но повечето четници успяват да пробият обсадата и да се скрият в Балкана или по родните си села. Комунистите успяват постепенно да ги заловят. Следват четири процеса с общо 16 смъртни присъди. Сн. 7 – Роководителят на сливенската горянска организация – Георги Търпанов

С това съпротивителното движение в България достига своята кулминация. Наред с посочените горянските чети са създадени и многобройни други организации, разполагащи с оръжие, които провеждат различни въоръжени акции. Сред тях са „Първи балкански отряд“ и „Първа искърска рота“, „Съюз за свободна и независима България“ в Костенец, „Независими земеделци“ в Хасково и Димитровград, „Български земеделски народен централен комитет „Дунав““ в София с подразделения в цялата страна

С подкрепата на гръцките и американските тайни служби в Гърция българските емигранти сформират нелегални организации. Значително влияние има „Вътрешната македонска революционна организация“ (ВМРО) на Иван Михайлов. В периода между края на 1948 и началото 1949 от другата страна на границата действат малки групи, които формират клетки на съпротивата на българска територия в района на Пирин. Една от най-значимите такива е отрядът на майор Никола Мутафчиев, действал в района на Хасково, Харманли, Свиленград, Кърджали и Димитровград. Отрядът му е сформиран в гръцкия военен лагер Лаврион, където Мутафчиев създава заедно с друг български емигрант, полковник Иван Гологанов „Български противоболшевишки легион на народното спасение“. От август 1949 борците за свобода редовно минават българската граница. През зимата на 1949/1950 година те създават мрежа от нелегални организации на българска територия. Режимът успява да арестува в началото на 1950 93 души. Държавна сигурност не успява обаче напълно да неутрализира групата и тя остава активна в продължение на години, застрашавайки стабилността на режима в южна България. До 1953 Мутафчиев създава 80 нелегални организации с над 800 членове. Комунистите едва много бавно успяват да овладеят ситуацията.

Сн. 4 - Георги Гавазов
един от ръководителите
на бригада Г. М.
Димитров

Сн. 5 - Стефан Вълков
- един от горяните
на Асенов-градската
организация

**Сн. 6 - Местността, в
която убитите горяни са
заровени в масов гроб.
Телата им не са открити и
до днес**

**Сн. 7 - Ръководителят на
сливенската горянска
организация - Георги
Търпанов**

С времето организациите са разкрити и с помощта на Държавна сигурност членовете им са арестувани, така че горянската съпротива по същество приключва. Мутафчиев не е арестуван. Арестувани са синът му и съпругата му. Няма данни какво се е случило с него. Най-вероятно е останал да живее в Гърция. Сн. 8 – Автентична аптечка на горянска организация; Сн. 9 – Паметника на горяните в Сливен.

3. Първата стачка в източния блок– Пловдив 1953

Сутринта на 4 май 1953 в Пловдив пристигат министрите комунисти Георги Цанков (министър на вътрешните работи), Антон Югов (подпредседател на Министерския съвет), Райко Дамянов (подпредседател на Министерския съвет), Станко Тодоров (министър на земеделието) и Георги Чанков (подпредседател на Министерския съвет) [министри на кои министерства?]. Придружават ги Никола Балканджиев, кмет на града и Иван Пръмов, секретар на пловдивския окръжен комитет на БКП. Градът е пълен със стотици милиционери. Причината за това струпване на политически елит и милиция е необичайна: първата работническа стачка в зоната на съветско господство. По онова време Пловдив е център на тютюневата промишленост. В града има шест тютюневи фабрики, които изнасят продукцията си в цяла Европа. След като БКП идва на власт са отнети привилегиите на тютюноработниците като допълнително заплащане за извънреден труд, изкупуване на тютюна на пазарни цени; някои от фабрикантите, технолозите и търговските представители са убити, други са изпратени в затвора и в лагери с аргумента, че са „снабдявали с цигари фашистка Германия“.

През 1947 комунистите приемат закон за учредяване на Държавен тютюнев монопол. Складовете, производствените съоръжения, машините и авоарите на всички чужди и български фирми, търгуващи с тютюн, стават „народна собственост“, тоест са отнети без обезщетение. Пловдивските тютюнопроизводители са обединени в Пловдивски клон на Държавния тютюнев монопол, държавно предприятие „Тютюнева промишленост“. В следствие на разбиването на този отрасъл от българската промишленост, в началото на 1950-те години настъпва болезнен недостиг на работна ръка в страната.

В своите спомени пловдивчанинът Храбър Марков пише във връзка с това: „По онова време цигарената фабрика беше единственото място, на което можеха да те назначат без предварителна проверка от Отечествения фронт, без искане за „партийна чистота“; даже започнаха принудително да пращат там „нездрави елементи“, наричайки ги „суинги“ и „зози“. Събраха се и доста католици, дъновисти, униати, мюсюлмани или просто „бивши“ хора (привърженици на стария режим, бел.авт.) Трябваше им просто работна ръка за тютюна.“

Условията на труд в тютюневата промишленост драстично се влошават, заплащането е значително по-малко от това преди 1944. Сезонният характер на работата се оказва фатален, тъй като работниците са без работа през половината от годината. След паричната реформа в началото на 1950 заплатите падат до най-ниските си нива, успоредно с това с пълна сила върви „вторият петгодишен народостопански план“, който поставя съответните производствени цели.

Смъртта на Сталин на 5 март 1953 дава на източния блок надеждата за по-добри времена. Също и в Пловдив: В началото на април тютюноработници решават да защитят правата си. По това време са спуснати списъците за освобождаване на работниците, които ще останат без препитание до следващия сезон. Стари синдикалисти, „бивши“ и обикновени тютюноработници решават да стачкуват с искане за целогодишна заетост, възстановяване на бонусите отпреди национализацията, вдигане на заплатите, пет вместо шестдневна работна седмица. На 20 април изпращат исканията си на министър-председателя Червенков и подчертават, че в началото на май ще преустановят работа. На същия ден пред секретариата на Държавния тютюнев монопол в Пловдив започва протестна демонстрация. .

В началото на май положението ескалира. На 3 май нощната смяна в лагера/СКЛАДА „Иван Караджов“ изгонва охраната и се барикадира. В ранното утро на 4 май народната милиция отцепва складовете и ги заключва отвън. Малко по-късно работниците, предимно жени, от складовете „Стефан Кираджиев“ и

„Георги Иванов“ също преустановяват работа и се отправят към склад „Иван Караджов“, където стачкуващите разбиват вратите и изгонват милиционерите. В двора на склада работниците правят митинг, настоявайки за правата си и към тях се присъединяват и колегите им, които не са на смяна. Броят на протестиращите на територията на фабриката (и складовете) бързо расте и скоро достига приблизително 10.000 души.

В този момент пристига гореспоменатата правителствена делегация. Като пловдивски комунист и борец за работнически права министър Югов застава пред стачниците и започва своята реч с думите: „Другари и другарки...“ Останалото се загубва във виковете на протестиращите, полетяват камъни. Окръжният секретар Пръмов застава пред министъра, за да го защити с тялото си, милицията дава предупредителни изстрели. Но протестът продължава. Земеделският министър Тодоров взема думата, но и с него се случва същото: камъни, ругатни и обиди. Тогава от трибуната Пръмов дава фаталната заповед за стрелба, а народната милиция стреля в тълпата от демонстранти. По-късно БКП признава за трима убити, очевидците говорят за повече. Министерската делегация е изведена с полицейски конвой от опасната зона. Хаосът е пълен. Стачници са арестувани и натъпкани в полицейски коли.

Сред протестиращите има и агенти на Държавна сигурност. Един от тях застрелва от първия етаж на фабриката члена на анрхистки организации пред , работника Станьо Вълев. Близо до гарата е застрелян водачът на стачката Кирил Джавезов, който е погребан по-късно в пломбиран ковчег. На близките му е казано, че е убит от протестиращите. Кера Вълева е прегазена от милиционерска кола и умира на следващия ден в окръжната болница.

Съдът се отнася много строго към лидерите на стачката, които успява да залови. Димитър Бахаров и Златка Влайчева от стачния комитет успяват да напуснат България и да работят в радио „Горяни“ до неговото закриване през 1962. Убиецът на анархиста Станьо (участник в партизанското движение преди 9 септември 1944 е оправдан: Окръжният съд в Пловдив се позовава в решението си на Указ на Президиума на Народното събрание, съгласно който е разрешено да се стреля по лица, правещи опит да преминат държавната граница. Следователно според пловдивските съдии, въпреки че се е намирал в Пловдив сред стачкуващите, Вълев се е опитвал да избяга от страната!

БКП се отблагодарява на верните другари, потушили стачката с цената на многобройни жертви. Пръмов, дал заповедта за стрелба, става министър на селското стопанство. Кметът Балканджиев е награден с орден за гражданска доблест, а началникът на пловдивската милиция става директор на обединение Тютюнева промишленост. За проявеното малодушие и недостатъчен плам в речите Югов и Дамянов са наказани по партийна линия.

След като стачката е смазана, много от работниците, които са участвали в нея са депортирани в лагери и затвори, а изводите, които прави БКП са, че тя е подбудена от „нездравии елементи“, които са се опълчили срещу „народната власт“. В действителност партийната върхушка вижда в стачката опасен прецедент и решава да затегне юздите сред ръководствата на предприятията и заводите, като в занапред започва да назначава само най-раболепните и верни партийни членове. Също така лично Вълко Червенков отбелязва, че: „Трябва да се вземат мерки срещу подобни бъдещи стачки, като се укрепят органите за Държавна сигурност и репресивния апарат.“ Сн. 10 – Единствената снимка от Пловдивската стачка – Източник: Христо Марков

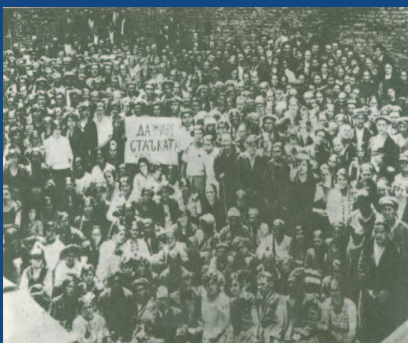
Стачката безспорно нанася силен удар по авторитета на българската комунистическа партия. Оказва се, че работническата класа се вдига срещу работническата партия, която от своя страна нарежда да се стреля по работническата класа. Това е доказателство за всички, че всъщност работническата партия не защитава интересите на работниците, а своите собствени позиции и то със силата на оръжието. Стачката не случайно е потушена жестоко, тъй като подобни недоволства „от долу“ могат бързо да се масовизират и да застрашат сериозно властта, както става например през същата 1953 г. в ГДР, през 1956 г. в Унгария и през 80-те години в Полша. Пловдивската стачка, като изблик на недоволство срещу комунистическото управление показва, че още в първите години на своето съществуване режимът е враждебен не само към своите противници, но към хората, заради които

Сн. 8 - Автентична
аптечка на горянска
организация

Сн. 9 - Паметникът на
горяните в Сливен

**Сн. 10 – Единствената
снимка от Пловдивската
стачка – Източник:
Христо Марков**

**Сн. 11 – Александър
Цанков**

според собствената си идеология той е създаден. Това от своя страна посява семената на съмнението на обикновения работник към комунистическата партия, съмнение, което ще ерозира постепенно системата, на която ще ѝ бъде достатъчен само малък външен натиск преди да се сгромоляса в края на 80-те години.

4. Съпротивата на българските емигранти

В дните след 9 септември 1944 новата власт започва кървава разправа с бившите политици, офицери и чиновници. Много от тях са избити или изправени на съд. Други обаче успяват да напуснат страната. Това е първата вълна политически емигранти. С тях се обединяват останалите на запад български дипломати, журналисти, работници и студенти. Голяма част от емигрантите изповядва националистични и монархически убеждения. Мнозина членуват в „Съюза на Българските национални легиони“, консервативна националистическа и може да се каже дори крайно дясна младежка организация "

Кървавата разправа на комунистите с политиките от опозицията през 1947 довежда до втора емигрантска вълна. Много от членовете на БЗНС, БРСДП и офицерския съюз „Звено“ напускат България.

Отделните емигрантски групи не си сътрудничат помежду си, тъй като политическите им възгледи са твърде различни. По-голямата част от емигрантите са „безенесари“-републиканци, които на референдума през 1946 са гласували за републиката и имат съответно противоречия с монархистите. Недоверието между отделните групи е твърде голямо, за да може да се преодолее. Освен това българските тайни служби с помощта на внедрени агенти допълнително задълбочават съществуващите различия.

Първата организация на съпротивата, наречена „Българско национално правителство в изгнание“, е основана от бившия министър-председател Александър Цанков на 15 септември 1944 във Виена. По радиостанция „Дунав“ това „правителство извън държавата“ призовава българския народ да оказва съпротива на окупацията на страната от Съветската армия. В началото на 1945 Цанков организира доброволчески корпус от български студенти и работници. Корпусът трябва да вземе участие във военните действия срещу Червената армия, но бързо е разформирован, тъй като германският Вермахт е пред разпад.

През 1948 Цанков емигрира в Буенос Айрес. В Аржентина заедно с други емигранти той основава „Антиболшевишки комитет“, който си поставя за цел да освободи България от съветската окупация и да възстанови либералната Търновска конституция, с която през 1879 България започва своя път като независима държава. Дейността на този комитет остава единствено в рамките на намеренията и скоро замира. Сн. 11 – Александър Цанков

През октомври 1948 емигрантите от втората вълна основават в Париж „Български национален комитет“ (БНК) под ръководството на бившия лидер на БЗНС д-р Георги Михайлов Димитров, наречен Гемето. Основните искания на БНК са възстановяване на Търновската конституция от 1879 и зачитане на човешките и гражданските права, което от своя страна изисква промяна на цялото противоконституционно и антидемократично законодателство. Комитетът изгражда подкомитети във Франция, Гърция, Турция, Италия, Австрия и Западна Германия. БНК е най-профилираната емигрантска организация. Тя получава месечно финансиране в размер на 18.000 щатски долара от американския „Национален комитет за Свободна Европа“, основан на 1 юни 1949. През 1950 малко преди Коледа в една американска казарма в Цайлсхайм край Франкфурт БНК създава въоръжено звено, Българска национална доброволческа рота 4093. Ротата е под американско командване и е част от организацията на НАТО. Тя съществува до 1964. Общо двестате доброволци от ротата са набрани сред българите, емигрирали в Гърция, Турция, Франция, Италия, Западна Германия и САЩ. Първият ѝ командир е лейтенант Стефан Бойдев. Основана е единствено с цел освобождаване на Централна и Източна Европа от комунизма. Сн. 12 – Г. М. Димитров

През 1950 и 1951 от БНК се отцепват две групи, упреквайки Г. М. Димитров, че си служи с диктаторски методи на управление и злоупотребява със средствата.

В края на 1952 Свободна Европа прекратява финансирането. БНК, макар и да не се разпада изцяло, е значително отслабен.

В началото на 1948 част от емигрантите от първата вълна основават във Виена „Български антиболшевишки съюз“. Комитети на съюза се създават и в други части на Австрия. Антиболшевишкият съюз издава списанието „България“, чийто главен редактор е Иван Дочев, един от водещите членове на крайно десния „Български национален легион“. Сн. 13 – Д-р Иван Дочев

В края на 1948 на съвместна конференция на всички емигранти националисти Българският антиболшевишки съюз се преименува в „Български национален фронт“ (БНФ), а Дочев е избран за председател. Исканията на обединението, залегнали в устава са:

1. Премахване на комунистическия режим в България
2. Възстановяване на Търновската конституция
3. Връщане на национализираната частна собственост в България.

Орган на БНФ става вестник „Национална България“, ръководен от Димитър Вълчев. През следващите години филиали на БНФ се създават и в други западноевропейски държави, САЩ и Канада. БНФ става член на редица международни антикомунистически организации като например „Антиболшевишки блок на народите“, „Американски конгрес за мир и свобода чрез освобождение“ и съюза „Американци за освобождаването на потиснатите народи“. БНФ работи в тясно сътрудничество и със Съюза на българската национална емиграция в Рим и Българско национално движение в Западен Берлин. През 1952 организацията се разцепва на две крила: Български национален фронт „Борба“ и Български национален фронт „Свобода“. Разделението е съпроводено с взаимни нападки и обвинения, тъй като всяко от крилата желае да спечели мнозинството от българските емигранти на своя страна. Тези вътрешни борби отклоняват организацията от задачите ѝ по устав и през 70-те и 80-те години тя загубва своето значение.

Историята на българската политическа емиграция е белязана от политически различия, противоречия, разцепления и взаимни обвинения. Всичко това възпрепятства обединението и съвместните действия срещу комунистическия режим в България. От друга страна организациите са прекалено слаби, за да представляват сериозна заплаха за комунистическия режим. Въпреки това широкият им спектър и дългогодишното им съществуване показват, че режимът в България не е приет безропотно, а му е оказвана съпротива.

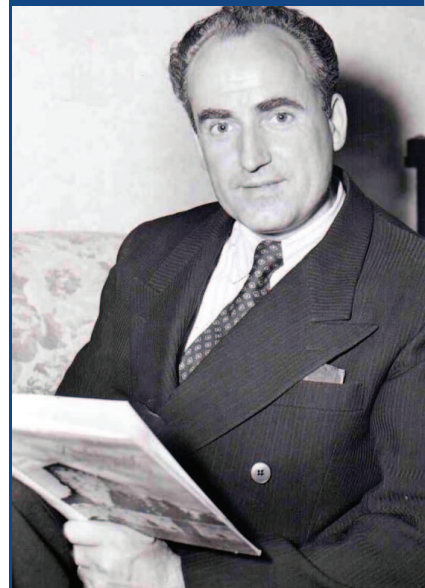
5. Въстанието в Унгария през 1956 и неговото въздействие

Въстанието в Унгария през есента на 1956 намира отзвук в цяла Източна Европа, в това число и в България. Сн. 14 - Унгарското антикомунистическо въстание. Актовете на съпротива срещу властта започват непосредствено след въстанието. През втората половина на 1956 година Държавна сигурност регистрира разпространението на многобройни призови, лозунги и заплахи в София, Пловдив, Стара Загора, Плевен, Бургас, Велико Търново и Враца. Върхът на недоволството е белязан от четири (политически) убийства, които се споменават в документите на Държавна сигурност, без да се дават подробности.

Над стотен опит за създаване на нелегални групи и организации показват, че опозицията храни надежда, унгарските събития да се повторят и в България.

През първите пет месеца на 1957 като предпазна мярка са изселени 384 семейства, а за още 532 са издадени съответните административни документи. Много хора от т.нар. „вражески контингент“ – хора, които вече са били по лагери и затвори – са интернирани в лагера за „политически“ на дунавския остров Белене. Тези жестоки наказателни мерки на режима превантивно задушават потенциалните опити за въстание.

Въпреки това през следващите години опити за бунт и открито изразяване на

Сн. 12 – Г. М. Димитров

Сн. 13 – Д-р Иван Дочев

солидарност с унгарските революционери има. В своето стихотворение „Зов за свобода“ поетът Йордан Русков призовава българите да последват примера на Унгария. Първоначално Държавна сигурност не успява да издири анонимния автор; управляващите дори определят Русков като човек, на когото може да се има доверие и дори го изпращат на младежкия фестивал в Москва, където той тайно пише стихотворението „Смъртоносна Москва“. Следват и други стихотворения, докато през 1959 го разкриват и изпращат в лагер.

Опитът на няколко земеделци, водени от Димитър Пенчев, за възстановяване на старото „БЗНС-Никола Петков“ през 1960 също се дължи на унгарското въстание. Петков и неговото БЗНС оказва яростна съпротива на тоталната власт на комунистите през 1945-1947, заради което Петков е обявен за държавен изменник и обесен през септември 1947. 13 години по-късно основаването на организация с неговото име носи достатъчен опозиционен заряд, за да бъде опитът за това незабавно прекратен. Пенчев се надява, че комунистическият режим и неговите тайни служби не са непобедими. Но се лъже. Всички участници са арестувани. Пенчев и Желко Стоянов са осъдени на смърт чрез разстрел – по-късно смъртното наказание е заменено с 20 години затвор.

6. „Пражката пролет“ от 1968 и нейното въздействие

Подобно на унгарското въстание събитията от „Пражката пролет“ и нейните искания за социализъм с човешко лице имат широк отзвук в Европа. Въпреки крайния неуспех чехословашкото въстание срещу съветското господство и смазването му от войските на Варшавския договор разтърсват комунистическата система. Събитията показват, че „реалният социализъм“ е закостеняла диктаторска система, която се управлява и поддържа централно от Москва и не подлежи на реформиране.

От името на БКП Тодор Живков осъжда въстанието в Прага, нарича го „контрареволюция“ и обещава на Съветския съюз пълна подкрепа. И действително два моторизирани стрелкови полка на Българската армия са изпратени на територията на Чехословакия с охранителни задачи.

Противно на държавната пропаганда голяма част от българското общество приветства събитията в Чехословакия; мнозина очакват, че подобно реформаторско движение ще се зароди и в България. През дванадесетте години между 1956 и 1968 българското общество и най-вече младежите още повече са ориентирали своя манталитет и поведение към Западна Европа и САЩ и са в противоречие с положението в страната: през 1968 младите слушат рокендрол, носят джинси, а момичетата – миниполи. Младите мъже си пускат дълги коси и бради. На пръв поглед този външен вид няма политически характер, но в същността си изразява протест срещу наложените обстоятелства и социалистическия обществен ред. Управляващите бързо разбират това. В очите им тези младежи са заплаха за системата.

Катализатор на про-чехословашкото настроение е международният младежки фестивал в София през лятото на 1968, на който пристигат младежи от цял свят. Техният начин на живот, облеклото, песните и поведението им утвърждават онова, което прави българската младеж и отваря очите ѝ за съвсем нови неща. На особен интерес се радва чехословашката делегация, която скандира по улиците на София „Дубчек, свобода“ и получава възторжени аплодисменти.

Държавна сигурност регистрира голям брой студентски изказвания за „Пражката пролет“. Когато Съветската армия влиза в Чехословакия трима студенти от историческия факултет на Софийския университет раздават позиви в защита на Александър Дубчек и неговите реформи. Месец по-късно тримата са арестувани и обвинени в създаване на организация за противодържавна дейност. Едуард Генов е осъден на три години и половина затвор, Александър Димитров на година и половина, а Валентин Радев – на една година.

Друга съпротивителна група е нелегалната организация „Съюз за независимост и възход ЛЕВСКИ“. Във Франция тя печата призови, България да излезе от Варшавския договор и да се демократизира подобно на Чехословакия по времето на Дубчек. Призивите завършват по следния начин: „Стига държавен капитализъм! Вън съветските империалисти! Да живее братският съюз и дружба на народите от Европа! Братя българи, манифестирайте навсякъде

**Сн. 14 - Унгарското
антикомунистическо
въстание**

вашето единство за национална независимост, по заводи и учреждения, в града и селото с надписа СНВ-ЛЕВСКИ, по стадиони и митинги със зова „Само ЛЕВСКИ“.

Членовете на Съюза разпространяват позивите по пощенските кутии и пишат с тебешир по стените съкратеното си име ЛЕВСКИ. По време на футболния мач между едноименния софийски отбор ЛЕВСКИ и ЦСКА София през есента на 1968, завършил с победа за ЛЕВСКИ, някой пуска позивите сред привържениците на футболния клуб. След мача запалняковците на победилия отбор организират спонтанен марш до паметника на Васил Левски, бореца за свобода, чието име носят, а по пътя скандират „Само ЛЕВСКИ!“ Държавна сигурност гадае, дали това е просто шествие на футболните запалняковци, привърженици на ЛЕВСКИ София или шествие на поддръжниците на политическата организация ЛЕВСКИ. В действителност връзка няма, победното шествие се организира спонтанно, но до този момент комунистическа България не е виждала толкова масово струпване на хора в центъра на София.

В крайна сметка Държавна сигурност успява да арестува членовете на съюз ЛЕВСКИ. Групата е осъдена за шпионаж. Алфред Фосколо е осъден на 15 години затвор, Петър Бояджиев на 12 години, Александър Иванов на 10 години, а Антон Машев, който успява да избяга във Франция, е осъден задочно на 14 години затвор. Сн. 15 – Алфред Фосколо – един от осъдените.

Футболен клуб ЛЕВСКИ София е преименуван и обединен със СПАРТАК София. Според Фосколо смяната на името е била предизвикана от страха на ДС от неговата съпротивителна група: „Заради вас сменихме името на отбора. Ако сега ви освободим феновете на ЛЕВСКИ живи ще ви одерат“, казал един от сътрудниците на ДС на Фосколо.

Дебатът, воден в България, по повод събитията от 1968 най-вече в средите на интелектуалците, става публичен с т.нар. „Чешки цикъл“ на Георги Марков, излъчен по радио Би Би Си и слушан тайно в цяла България.

Въпреки усилията на управляващите да затегнат юздите и да капсуловат властта след 1968 политическият климат в България се променя.

7. Хелзинкското споразумение и неговото въздействие

След дългогодишни преговори през август 1975 в Хелзинки е подписан Заключителният акт на Конференцията за сигурност и сътрудничество в Европа (КССЕ) от 53 държави от Европа и Азия, в това число и от България. В последствие се оказва, че комунистическите ръководители в Източния блок че имат проблем с онази част от договора, която изисква спазване на човешките права. На дисидентите и опозицията този договор дава обаче възможност, да поставят на международно призната законова основа своята съпротива срещу комунистическия режим.

След подписването на Хелзинкското споразумение Държавна сигурност констатира, че се е увеличил броят на активистите от опозицията, най-вече в академичните среди и сред младите хора. Те познавали принципите на Хелзинкското споразумение и искали тези принципи да започнат да се прилагат и в България. През 1978 Държавна сигурност установява, че петдесет души от интелигенцията се държат като „потенциални дисиденти“. Имало редица случаи, в които интелектуалци публично подлагали на съмнение и дори отричали ръководната роля на партията в областта на науката, изкуството и културата. Застъпвали схващанията на западната философия за развитието на обществените системи. Значителен брой млади хора, предимно студенти, били силно повлияни от западния начин на живот и били съответно враждебно настроени към комунистическата партия и социалистическата действителност в България.

Янко Янков, юрист от Българската академия на науките, през 1975 започва юридически да представлява свои приятели и познати, чиито човешки права са били нарушени на основание на Хелзинкското споразумение. Това е форма на юридическа съпротива с политическо въздействие срещу комунистическата система. През 1979 Янков започва да изгражда неформална организация, която събира и анализира случаи на нарушаване на човешките права. Янков се свързва с представители на западните посолства в София и по-специално

Сн. 15 – Алфред Фосколо
– един от осъдените

с посолствата на САЩ, Великобритания, Франция и Федерална република Германия. Той предава голям брой официални документи, които доказват, че е имало нарушаване на човешките права. Сн. 16 – Янко Янков

За борбата за човешки права Янков заплаща с работното си място. През 1982 той е изключен от Българската академия на науките и освободен от преподавателска дейност в Софийския университет. Той обаче не се уплашва. През 1983 в град Монтана в северозападна България той създава нелегална група, която от есента на 1983 до есента на 1984 под прякото ръководство на неговия брат Калин Янков разпространява многобройни призови срещу властта. През март 1984 политическият секретар на посолството на САЩ Джоузеф Кийл го посещава в дома му в село Клисурсица. Седмица по-късно Янков е арестуван. Обвинен е в създаване на противодържавна организация, извършване на противодържавна пропаганда против България, Съветския съюз и социалистическите страни-членки на Варшавски договор. На 24 декември 1984 Янко Янков е осъден на 12 години затвор при изключително строг режим, а през 1985 г. присъдата му е намалена на 6 години и половина. При пребиваването на Янко Янков в затвора международните правозащитни организация Amnesty International и Helsinki Watch го обявяват за политически затворник номер 1 на България. Янков престоява в затвора пет години и седем месеца и излиза на 31 октомври 1989.

Друго свидетелство за съпротивата срещу режима вследствие от Хелзинкското споразумение е написаното през 1986 открито писмо-апел на българските политически затворници. до конференцията във Виена, разглеждаща изпълнението на договореностите от Хелзинки. Затворниците отправят апел: „Конференцията във Виена да не приключва своята работа, преди да бъдат осигурени най-елементарни човешки права, за всички европейски народи като: право на свободно движение и емиграция; право на обективна информация и право на свободна трудова дейност. Докато не дойде ден, когато всеки гражданин в Европа ще може свободно и без страх от преследване, да изразява своите мисли, мнения и убеждения, в писмена или устна форма, хелзинкският процес няма да оправдае оказаното му доверие!”

Апелът достига до Конференцията във Виена чрез посолството на САЩ. С изключение на Минка Статева всички негови автори са арестувани и месеци наред разпитвани от следствените органи. След разпитите Илия Минев е поставен под домашен арест в родния му град Септември; Григор Симов е изселен и заточен в североизточна България; на Цеко Цеков е забранено да напуска родното си село. Останалите са поставени под непрекъснато наблюдение.

На 16 януари 1988 е основано независимо „Дружество за защита на правата на човека в България”. За председател е избран дългогодишният политически затворник Илия Минев. Целите и задачите на дружеството са пряко свързани с принципите на Хелзинкското споразумение: възстановяване достойнството и честта на всички българи, политически плурализъм и оповестяване имената на всички политически затворници. Това дружество е най-значимото антикомунистическо сдружение в България в навечерието на преврата от 9/10 ноември 1989. На 7 декември 1989 заедно с други антикомунистически партии и течения като Екогласност, Конфедерация на труда „Подкрепа” и Зелената партия дружеството се присъединява към Съюза на демократичните сили (СДС)

8. Съпротивата на българските мюсюлмани

След като в първите години БКП упражнява политика на щедрост и толерантност към малцинствата с цел да спечели българските мюсюлмани като избиратели на страната на Отечествения фронт и срещу опозицията, много скоро след това те попадат под значителен натиск. Първоначално обаче турците и помаците си връщат имената, позволено им е да носят традиционното си облекло, а религиозните им служби отново да се провеждат на езика на Корана, арабски.

През 1946 тази политика се променя и на прицел попадат първо помаците. Целта на управляващите е изтриване на тяхната групова идентичност и етническа асимилация. Ситуацията се изостря от опитите на Гърция да прокара на Парижката мирна конференция териториалните си претенции към

Сн. 16 – Янко Янков

България. За да подкрепи исканията си, Гърция изпраща в Париж делегация от помаци, живеещи като емигранти в Гърция. Едновременно с това в Родопите въоръжени групи от помашкия етнос се опитват със сила да променят линията на прокараната граница. Опитите са безуспешни, но тези действия влошават положението на помаците в България.

С указ на комунистическия лидер Георги Димитров от 1948 започват изселвания на мюсюлманското население по цялата южна граница – процес, който приключва в началото на 1950. Около 10.000 български мюсюлмани са принудени да напуснат родните си села, територията, населявана до този момент от компактно помашко население, е частично разрушена. Тази политика на разселване следва примера на принудителните изселвания в СССР.

След принудителното изселване следват мерки за принудителна асимилация с цел да се разруши помашката идентичност. Тези мерки срещат съпротива. През 1953 е въведена цялостна "паспортизация на населението". Портретните снимки, необходими за новите лични паспорти, предизвикват значително недоволство, тъй като според Корана заснемането на хора е забранено. Най-силни са реакциите в Гоце Делчев и Разлог. В село Елешница по време на разяснителната кампания жени нападат комунистическите оратори. В село Вълкосел изпратените от Благоевградския окръжен комитет на партията партийни функционери са посрещнати с камъни и дървени колове. Протести има и в село Сърница и в Тетевен. Тези актове не са в състояние да спрат правителството и така, ако се налага и с насилие, всички мюсюлмани са принудени да приемат паспорти със снимки.

През 1958 комунистическата партия започва т.нар. „разфереджаване“ или „разбулване“ на българските и турските мохамедани. Целта е да се премахне традиционното облекло от феса и чадора до шалварите и забрадките. Това решение отново предизвиква съпротива. На много места мюсюлманите не приемат нарежданията и запазват традиционните си носии.

През 1962 комунистите обсъждат побългаряването на имената на турците и помаците. Това е въпрос, свързан с политиката на БКП за хомогенизиране и с все по-засилващия се националистически курс от началото на 1960-те години. През март 1964 в рамките на пропагандна акция 600 помаци обявяват на местно събрание в село Рибново новите си български имена и призовават и останалите помаци от населеното място да последват примера им. Тъй като останалите отказват, армията и народната милиция блокират селата. Хората обаче не се оказват и продължават да се съпротивляват. Най-силна е съпротивата в село Рибново, където партийните активисти са изгонени с камъни и тояги. В селото е създаден щаб за организиране на съпротивата. Подобни са действията и на други села в околността. Всяко село излъчва по един свой представител за делегация в София, която директно пред ЦК на БКП и турското посолство да изложи исканията на помаците. Едва след това по лично нареждане на Тодор Живков кампанията по смяната на имената временно е спряна, тъй като Живков се страхува, че напрежението ще ескалира и че може да стигне до конфликт с Турция.

През 1970 отново се възобновява политиката на хомогенизиране и опитът за побългаряване имената на помаците. Кампанията започва през 1972 в Смолянско и отново предизвиква съпротива. Разбунтувалите се миньори и другите протестиращи са жестоко пребити. Положението ескалира. Група помаци от село Бабек се опитва да протестира в София, но демонстрацията е насилствено разгонена от Народната милиция. Един протестиращ загива.

През зимата на 1972 срещу 1973 година помаците от няколко села в Гоце Делчевско се барикадират, тъй като се опасяват от нови мерки на правителството за смяна на имената. Създадено е „революционно управление“. През март 1973 армията и милицията атакуват селата. В село Корница се стига до тежки сблъсъци, в които няколко жители на селото са убити, а десетки – ранени. Сн. 17 – Паметна плоча на убитите през 1973 г. мюсюлмани.

От 1980 година държавата засилва рестриктивната си политика спрямо мюсюлманите чрез забраната за носене на „турско“ облекло, забраната за упражняване на религията, строителството на джамии и на турската реч на обществени места. За мюсюлманското население в България тези мерки са

Статистика за периода 1944-1955:

**1. Въоръжени горяни -
над 7000**

**2. Членове на
нелегални организации,
подпомагачи горянското
движение - над 20 000**

**Сн. 17 – Паметна плоча
на убитите през 1973 г.
мюсюлмани**

**Сн. 18 – Голямата
екскурзия**

жестоки.

В края на 1984 отново започва кампания за преименуване, влязла в историята под името „възродителен процес“. Кампанията продължава от 1984 до средата на 1989. Преименуването започва в окръзите Кърджали и Хасково и продължава по-късно и в северна България. Мюсюлманите оказват съпротива. Протестите в Кърджали, Момчилград, Джебел и Крумовград са смазани от армията и полицията. Има загинали и ранени. Въпреки съпротивата в края на кампанията имената на над 800.000 мюсюлмани са сменени с български.

В отговор на репресивната политика на комунистическата партия мюсюлманите прибегват и до най-радикалната форма на съпротива: терористичните нападения. На 30 август 1984 на летището във Варна и на гарата в Пловдив избухват бомби. Една жена е убита, а мнозина са ранени. На 9 март 1985 във влака от Бургас за София във вагона за майки с деца избухва друга бомба. Загиват седем души.

В периода между 1985 и 1989 година се създават десетки нелегални съпротивителни групи от етнически турци като групата „Дълга зима“ и „Турско национално освободително движение в България.“

През пролетта на 1989 протестите в градовете и селата, населени с турци, стават все по-масирани. Има гладни стачки и големи протестни демонстрации. Организацията „Демократична лига за човешки права“ на българските турци формулира исканията на турското малцинство, най-вече искането за свободно използване на майчиния език и правото за носене на старите имена. Същевременно има солидарност на местно ниво, т.е. много от българите, познати и приятели на турците са ги подкрепяли, но са се страхували да го направят публично. Положението ескалира през май. Протестите в село Пристое в северозападната част на страната, край град Шумен, бързо се разпространяват. Размириците обхващат и южна България. Полицейските и армейските части са изправени пред състояние, подобно на гражданска война. Използват не само сълзотворен газ, а и танкове и огнестрелно оръжие. Убити са десет души, а ранените са десетки. Събитията влизат в българската история като „майските събития“. Огромната съпротива принуждава Тодор Живков да отвори турската граница. След като турската страна също вдига бариерите, започва голямо преселение, саркастично наричано „голямата екскурзия“, при което над 300.000 души напускат страната. Това масово напускане на страната довежда до тежки икономически, етнически и външнополитически последици за България, които се усещат и до днес. След 1989 едва 50% от бежанците се завръщат в родината. Сн. 18 – Голямата екскурзия

9. Късна съпротива 1988-1989

Във връхната точка на кризата, която преживява целият Източен блок, недоволството от политиката на комунистите се засилва и в България. Създават се многобройни обединения, които на пръв поглед си поставят неполитически цели като „Комитетът за екологична защита на Русе“, основан на 9 март 1988 от писателя Георги Мишев или други дисидентски организации като „Комитетът за религиозни права, свобода на убежденията и религиозните ценности“, „Комитет 273“ и профсъюзът „Подкрепа“.

Най-опасната организация за комунистите е „Клубът за подкрепа на гласността и преустройството“, зад който стоят известни български интелектуалци. Негов председател е философът Желю Желев, автор на забранената книга „Фашизмът“. Обезпокоителното за режима е фактът, че голяма част от членовете на тази организация са членове на БКП. Държавна сигурност напразно се опитва да сплаши интелектуалците, още повече че те намират и международна подкрепа. Важен сигнал дава френският президент Франсоа Митеран, който по време на своето държавно посещение в България на 19 януари 1989 кани членове на клуба на закуска.

През октомври 1989 новооснованата дисидентска организация „Екогласност“ организира кампания срещу несъстоятелните от стопанската и екологична гледна точка държавни проекти „Рила“ и „Места“ за насочване на планински води в София и Пловдив. Срещу осъществяването им са събрани приблизително 11.000 подписа. На 3 ноември „Екогласност“ организира протестно шествие,

което завършва като масова демонстрация пред Народното събрание. Седмица след това е свален Тодор Живков, а малко по-късно рухва и комунистическият режим. Голяма част от дисидентските организации се присъединяват към движението на опозицията и към новите партии.

10. Екскурс: Илия Минев и Георги Марков

Още като ученик Илия Минев става член на основания през 1932 национално-консервативен до крайно десен Български национален легион и по този начин остро противостои на социалистическите младежки организации. След като завършва училище следва индустриална химия в Тулуза и се завръща в България. Тук Минев отново се присъединява към движението на легионерите и от 1941 до 1944 е член на главното водачество на легиона. На 10 септември 1944, един ден след влизането на Червената армия в България, той е поставен под арест за една година. Едва освободен, през 1946 отново е задържан и осъден на доживотен затвор, защото според ДС в противен случай той щял „да продължи да разпространява фашистка идеология и да упражнява активна антикомунистическа дейност“. Той бил „един от главните инициатори за създаването на изпълнителен комитет за организиране връщането на власт на предишния Национален легион, чиято цел е свалянето, подкопаването и отслабването на властта и по-точно посредством преврат и терористична дейност“. По-късно наказанието е променено на 25 години лишаване от свобода. С кратки прекъсвания Илия Минев остава в затвора до 1978 и опознава почти всички български затвори за „политически“. 1860 дни той престоява в карцер, 460 дни протестира с гладни стачки. След освобождаването му е настанен в градчето Септември, където са му наложени редица ограничения.

Минев е политическият затворник с най-дълъг престой зад решетките в България. Още в затвора той планира създаването на „Независимо дружество за защита правата на човека“. В периода 1984-1985 той работи активно за основаването му. В писма до американския президент Роналд Рейгън и до редица международни организации за защита на човешките права той описва нарушенията на правата на българските граждани. На 11 януари 1988 Минев заедно с група съмишленици основава най-накрая „Независимото дружество за защита правата на човека“.

След 1989, междувременно на възраст над 70 години, Минев не намира общ език с демократичните партии. До смъртта си на 6 януари 2000 той остава в изолация. Умира на 6 януари 2000 на 82 години в самота и мизерия в старчески дом в Пазарджик.

На 9 декември 2002 в София, близо до НДК, е издигнат паметник на Илия Минев. Родният му град Септември го провъзгласява за почетен гражданин и през 2008 също му издига паметник.

През 60-те години на 20 век Георги Марков работи като писател и драматург и е част от приятелския кръг на т.нар. „Ловна дружинка“ на Тодор Живков. Сн. 19 – Георги Марков. Автор е на редица значими литературни творби. Написал е редица театрални пиеси, много от които по политически причини не са поставени и стават жертва на комунистическата цензура. Така например пиесата „Комунисти“ (1969) не се играе заради негативно-реалистичното описание на партизанското движение.

През 1969 Марков емигрира в Лондон, след като премиерата на пиесата му „Аз бях той“ е прекъсната по политически причини. Там той започва през 1972 да работи като журналист за българската редакция на Би Би Си. По-късно той работи и за Дойче веле и радио Свободна Европа. През същата година Марков е изключен от Съюза на българските писатели и е осъден задочно на шест години и половина затвор за бягство от страната.

В своите репортажи Марков остро критикува комунистическата система и най-вече самия Живков. За това той заплаща с живота си: На 7 септември 1978, рождения ден на Живков, Марков минава по моста Ватерлоо на път за работа в Би Би Си. Непознат го убива по прасеца отзад с чадър. Същата вечер Марков вдига температура. Три дни по-късно умира в болницата. По-късно съдебните лекари установяват, че Марков е бил отровен. Най-вероятно (окончателни доказателства няма) атентаторът е бил Франческо Голино, агент

Сн. 19 – Георги Марков

на българската Държавна сигурност.

„Задочните репортажи“ на Георги Марков излизат в България под формата на книга през 1990. Посмъртно той е награден с орден „Стара планина“ първа степен „за неговия изключителен принос към българската литература, българския театър и българската публицистика и за неговата изключителна гражданска позиция при съпротивата срещу комунистическия режим“.

Сн. 20 – Мамориалът на жертвите на комунизма в София.

**Сн. 20 – Мамориалът на
жертвите на комунизма в
София**

Използвана литература

- Аз бях той. 121 документа от и за Георги Марков. Подбрани и издадени от Любен Марков, София 1999.
- Барев, Ц. С перо в изгнание. ИК "Пегас", ИК "Робинзон. Велико Търново, 1993.
- Гаджев, Иван: Непримирият. Иван Минев – In Selbst- und Fremdzeugnissen. София 2003.
- Горяните. Сборник документи. Том I-II (1944-1956). София 2001, 2011.
- Груев, М. Между петолъчката и полумесеца. Българските мюсюлмани и политическият режим (1944-1959). София, 2003.
- Груев, М., А. Калъонски. Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим: политики, реакции и последици. София, 2008.
- Гяурски, Мариан и Константин Касабов: Въоръжената съпротива срещу комунистическия режим в България. Горянското движение (1944-1955). В: Да познаем комунизма. София 2012.
- Другата България. Документи за организациите на българската политическа емиграция 1944 – 1989, София, 2000.
- Държавна сигурност. Структура и основни документи. Документален сборник, София, 2011.
- Държавна сигурност – политическа полиция. Документален сборник, София, 2011.
- Пражката пролет и Държавна сигурност. Документален сборник, София, 2010.
- Съпротивата срещу комунистическия режим в България (1944-1989). Сборник материали от национална научна конференция, НБУ, 23-24 март 2011 г. - <http://ebox.nbu.bg/anti/>
- „Прекрасният повод“ 1956. Документи за отражението на унгарската революция в България състав. Милен Семков), София, 2006.
- Стателова, Е., В. Танкова. Прокудените. София, 2002.
- Христов, Христо: Двойственият живот на агент Пикадили. София 2008.
- Христов, Христо: Убийте Скитник. Българската и британската политика по случая Георги Марков, София 2006.
- Христова, Н. Специфика на българското „дисидентство“. Власт и интелигенция 1956-1989 г. Пловдив, 2005.
- Шарланов, Диню: Горяните. Кои са те?, София 1999.
- Шарланов, Диню: История на комунизма в България. Том II: Съпротивата – зараждане, форми, обхват, София 2009.
- Янков Я. Документ за самоличност. Политическа документалистика. София, Том 4, 2003.

Препоръчителна литература

Пегас", ИК "Робинзон. Велико Търново, 1993.

Груев, М. Между петолъчката и полумесеца. Българските мюсюлмани и политическият режим (1944-1959). София, 2003.

Груев, М., А. Калъонски. Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим: политики, реакции и последици. София, 2008.

Другата България. Документи за организациите на българската политическа емиграция 1944 – 1989, София, 2000.

Държавна сигурност. Структура и основни документи. Документален сборник, София, 2011.

Държавна сигурност – политическа полиция. Документален сборник, София, 2011.

Празката пролет и Държавна сигурност. Документален сборник, София, 2010.

Съпротивата срещу комунистическия режим в България (1944-1989). Сборник материали от национална научна конференция, НБУ, 23-24 март 2011 г. - <http://ebox.nbu.bg/anti/>

„Прекрасният повод“ 1956. Документи за отражението на унгарската революция в България състав. Милен Семков), София, 2006.

Стателова, Е., В. Танкова. Прокудените. София, 2002.

Христова, Н. Специфика на българското „дисидентство“. Власт и интелигенция 1956-1989 г. Пловдив, 2005.

Янков Я. Документ за самоличност. Политическа документалистика. София, Том 4, 2003.

Речник

1. По това движението прилича на това в Прибалтийския регион, което се бори срещу комунизма по същото време.
2. Иван Лешников, Васил Златевски, Богдан Ценков и Георги Атанасов.
3. Тя наброява 14 души и се води от воеводата Герасим Тодоров, Андрей Александров, Петър Гърков, Тодор Секулов и Кирил Бенгюзов.
4. Ангел Иванов, Димитър Тахаров, Атанас Праматаров, Димитър Примов, Петко Калевски, Керим Панджилов, Иван Калеев, Марин Ангелов, Костадин Ангелов, Никола Георгиев, Илия Иванов и Костадин Ангелов и Милан Гешев.
5. Боян Попов, единият от водачите, е изпратен в лагера Белене, а другият – Йорданов-Гуджо, е откаран в София, където е екзекутиран.
6. В стачния комитет са избрани: Кирил Джавезов, Димитър Бачаров, Златка Влай-чева, Усин Мутов, Георги Колев (Анархис-та) и Кера Вълева.
7. С есетата "21 август 1968 година", "Шест години", "Мълчи или пет години от нашествието в Чехословакия", "За писателите, които търкалят варели", "Не се гаси туй, що не гасне" – I и II част, "Имаше такъв, но сега го няма и никога не го е имало"
8. Илия Минев, Цеко Цеков, Григор Симов, Стефан Савовски, Минка и Божидар Статев и Едуард Генов.
9. Помаците са български мюсюлмани, които не са етнически турци. Тезата, че това са българи, които са приели исляма по време на османското владичество, не е доказана. Другата част от мюсюлманското население са етнически турци, които след оттеглянето на османците са останали в страната.
10. Да не се бърка с Българското възраждане през 19 век, последвало след почти пет века османско владичество.

Мариан Гяурски е завършил бакалавърска степен по история и магистърска програма "Европейски югоизток" в СУ "Св. Климент Охридски". Работил е близо две години в архива на Комисията по досиетата. Съавтор е на книгата "Ехо от войната - разкази на ветерани от Втората световна война. Добрич, 2011". Разработва докторантура в Историческия факултет на Софийския университет. Тема на дисертацията му е "Спортът като политика и пропаганда в България (1944–1971 г.)". Също така е работил върху темата за горяните, издадена в студия част от сборника "Да познаем комунизма" на Института за изследване на близкото минало. Участвал е в редица научни проекти и прояви, посветени на съпротивата срещу комунистическия режим в България (1944-1989 г.)

Всички права запазени. Никоя част от тази работа не може да бъде възпроизвеждана или използвана, в каквато и да е форма или по какъвто и да е начин, електронно или механично, без писмено разрешение на издателя.

Дизайн и техническа обработка: Станислав Филипов.

© 2015 „Фондация Конрад Аденауер България“

www.kas.de/bulgarien/bg